

L'ÚS DE LES FONTS ORALS PER L'ESTUDI DEL FRANQUISME

GUIA PER A L'ALUMNAT DE 4T D'ESO

1.- Presentació

En aquesta unitat didàctica farem ús d'un mètode d'investigació històrica que cada vegada s'utilitza més per estudiar el món contemporani i, fonamentalment, el temps present, el temps en el que nosaltres vivim.

El franquisme és un període de la història de Catalunya i d'Espanya que ha tingut una duració molt llarga -40 anys- dins del qual s'han produït tot un seguit de fets històrics que estan presents en la memòria de moltes de les persones que viuen entre nosaltres.

El que farem en aquesta unitat didàctica és conèixer els relats d'aquestes persones que ens poden informar sobre el que va passar en aquest període. L'entrevista seria l'instrument que utilitzarien per saber com van viure, què pensaven, què recorden, en quines organitzacions van participar, etc. ...A partir d'aquí, construirem nosaltres mateixos una font històrica, serà el testimoni d'un o d'una protagonista de la nostra història.

Amb tota la informació que ens puguin facilitar els nostres entrevistats i amb la consulta a d'altres tipus de fonts escrites o audiovisuals podrem assolir els objectius d'aquesta unitat.

Per poder utilitzar aquest mètode és necessari disposar d'una gravadora i de cintes de casset de 60' que són les més recomanables¹. Si a més d'aquests instruments es disposa d'un micro multidireccional, la gravació de l'entrevistes tindran millor qualitat en el moment de fer la reproducció i ens serà més fàcil fer la transcripció.

Recorda que, a més d'aquests instruments, tens a la teva disposició el llibre de text i la biblioteca de l'Institut on podràs trobar la informació necessària per analitzar i valorar el que va significar aquest període en la història de Catalunya i d'Espanya.

També disposes d'uns documents on podràs trobar informació complementària sobre com es fa la història oral. Abans de fer les entrevistes, però, hem d'apropar-nos una mica al coneixement general d'aquest període històric.

A l'apartat d'activitats d'ensenyament aprenentatge trobaràs les orientacions necessàries per fer tot aquest treball.

Procura treballar amb rigor i constància i no perdis els papers amb els exercicis ja que és imprescindible presentar un dossier amb tot el treball realitzat al final d'aquesta unitat.

¹ Ara cal fer ús de gravadores digitals.

L'ÚS DE LES FONTS ORALS PER L'ESTUDI DEL FRANQUISME

2.- Continguts

Procediments

- * Utilització de les fonts orals per obtenir informació
- * Ús i procés de fonts primàries i secundàries
- * Comunicació oral i escrita d'informació històrica
- * Elaboració de frisos cronològics

Fets, conceptes i sistemes conceptuals

- * Concepte i funcions d'història oral i fonts orals.
- * Naturalesa del franquisme: Totalitarisme. Repressió. Indefensió jurídica. Conservadorisme. Suport dels poders fàctics: Oligarquia econòmica, exèrcit i l'Església.
- * Principals fases de la dictadura. Canvis i continuïtats a:

- * Els aspectes socials
- * Els aspectes econòmics
- * L'estructura i evolució política del règim
- * L'oposició política
- * Organitzacions i lluites obreres
- * El moviment estudiantil
- * Les relacions internacionals
- * La repressió
- * La vida quotidiana

- * Les relacions internacionals. De la identificació i cooperació amb el règim nazi alemany i feixista italià fins l'establiment de relacions diplomàtiques amb els països comunistes de l'Est d'Europa.

Valors, normes i actituds

- * Rebuig de tot sistema d'organització social o política que no respecti la llibertat i la pluralitat d'idees i comportaments.
- * Valoració de la democràcia com el millor sistema -actualment existent- de convivència ciutadana.
- * Defensa dels drets fonamentals de l'ésser humà, dels pobles i de les nacions.
- * Valoració de la solidaritat com un dels valors més importants de l'ésser humà que fan possible la conquesta d'un millor estat de benestar per a tots i totes.
- * Apreci, respecte i reconeixement de la tasca feta per les persones que han lluitat contra la dictadura franquista i que han fet possible l'adveniment i consolidació d'un règim democràtic al nostre país.
- * Interès pel coneixement de la història del temps present del que nosaltres també som testimonis.
- * Formació d'una opinió crítica i argumentada sobre la dictadura franquista.

L'ÚS DE LES FONTS ORALS PER L'ESTUDI DEL FRANQUISME

3.- Objectius didàctics

Reconèixer els aspectes fonamentals del mètode de la història oral i saber aplicar-lo.
Identificar les característiques fonamentals del franquisme i les seves fases.
Explicar les causes i conseqüències de la implantació de la dictadura franquista a Espanya i Catalunya.
Exposar un fet del franquisme basant-se en la informació de les entrevistes i en les fonts escrites.
Establir les diferències fonamentals entre un règim dictatorial i un règim democràtic.
Valorar el règim democràtic com el millor marc jurídic i polític de convivència ciutadana.
Respectar i valorar la tasca feta per les persones que van lluitar contra la dictadura franquista i van fer possible l'adveniment i consolidació de la democràcia al nostre país.

4.- Activitats d'ensenyament/aprenentatge

4.1. Avaluació inicial. Què sabem sobre el franquisme? Quines interpretacions se'n fan?

Llegeix amb molta atenció aquest qüestionari i intenta contestar tot el que sàpigues. Després hauries de contrastar les teves respostes amb els teus companys i companyes de grup i arribar a unes respostes que siguin una síntesi del que sap i opina el grup. Quan s'hagi acabat aquesta tasca, un representant del grup hauria d'exposar a la resta de la classe les respostes del qüestionari. Amb aquesta posada en comú tots i totes tindreu coneixement de quines coses sabem i quines ens falten per conèixer aquest període de la història de Catalunya i Espanya.

¡Anem-hi!

Qüestionari:

- * Has sentit parlar alguna vegada del franquisme, de qui va ser Franco?
- * A quines persones has sentit parlar? Familiars, veïns, amics, professors/es
- * Quina opinió tenien d'aquest règim polític?
- * Saps alguna cosa d'aquest període històric? Quines coses?
- * D'on has tret la informació que saps? Dels llibres de text, de la TV, del cinema, dels diaris, de les persones amb les que has tingut alguna relació...
- * Relaciona totes les diferències que trobis entre un règim democràtic i una dictadura.

4.2. Interpretacions diferents sobre l'essència del franquisme.

No totes les interpretacions i valoracions que es fan del període franquista són iguals. Hi ha historiadors/es que fan interpretacions diferents del que va ser aquesta època per a Catalunya. Igualment podem trobar valoracions diferents en les persones que van viure en aquest període històric.

L'ÚS DE LES FONTS ORALS PER L'ESTUDI DEL FRANQUISME

En aquesta activitat veurem alguns exemples d'interpretacions diferents. En primer lloc consultarem dos fonts escrites que posen de manifest posicions diferents sobre el règim de Franco:

Creiem que el règim franquista cal considerar-lo producte d'uns projectes contrarevolucionaris, elaborats durant la primera meitat dels anys trenta, i de la seva confluència i concreció definitiva sota els condicionants de la guerra civil. En la configuració originària, el règim franquista pot considerar-se com una forma de feixisme, o com feixisme de "tipus espanyol"; feixisme que va haver d'adaptar-se a partir del final de la segona guerra mundial a un context internacional ben diferent al de la segona meitat dels anys trenta, i a partir dels anys seixanta a una societat en transformació profunda".

Carme Molinero i Pere Ysàs. *El règim franquista. Feixisme, modernització i consens.* Eumo Editorial. Vic, 1992. pàg. 103.

El que caracteritza al franquisme es que, en realitat, no es va identificar totalment amb cap dels grups conservadors de l'Espanya de la II República i de la guerra civil - monàrquics, falangistes, carlistes, sectors provinents de la CEDA- sinó que, gràcies al pragmatisme i la singular carència d'ideari del general Franco, aquest règim va utilitzar successivament l'ideari de cadascuna d'aquests grups en funció del moment històric.

Text traduït i reelaborat a partir de **Javier Tusell.** *La dictadura de Franco.* Alianza Editorial, Madrid, 1988. pàg. 288.

Consulta també el llibre de text i contesta a les preguntes de l'exercici que et proposem a continuació.

Exercici:

- * Quins autors qualifiquen obertament de feixisme al règim del general Franco?
- * Recordes el que significava el concepte de feixisme?
- * Consulta igualment el llibre de text o una enciclopèdia² i explica el significat de: monàrquics, falangistes, carlistes i CEDA. Aquest són els termes amb els quals Javier Tusell caracteritza al règim de Franco.
- * Identifica les diferències d'interpretació que sobre el règim de Franco tenen aquests autors.
- * Quines interpretacions comparteixen?
- * Quines són les principals diferències que trobes entre un règim dictatorial i un altre democràtic?

² Es pot recomanar també la consulta a internet.

L'ÚS DE LES FONTS ORALS PER L'ESTUDI DEL FRANQUISME

4.3.- Com estudiarem el franquisme? L'ús de les fonts orals.

Com hauràs pogut comprovar la interpretació que es fa d'aquest període històric és força diferent. Els fets són els mateixos però no així la interpretació que se'n fa. Si volem tenir un coneixement correcte del que va passar en aquest període i tenir opinió pròpia sobre el que van significar aquests anys en la història d'Espanya i de Catalunya, cal estudiar-lo seriosament.

L'ús de les fonts orals ens ajudarà i facilitarà el coneixement del franquisme i, aprendrem, al mateix temps, un altre mètode/tècnica d'investigació històrica. En aquesta activitat us explicarem com fer un ús correcte d'aquesta metodologia.

Possiblement tu ja hagis fet alguna entrevista o enquesta i ja tinguis una certa idea de com fer aquesta feina. De tota manera cal que tots i totes tingueu un coneixement correcte d'aquest mètode de treball. Per aconseguir aquest objectiu us hem preparat tres documents -HISTÒRIA ORAL, L'ENTREVISTA I HISTÒRIES DE VIDA- que us ajudaran a entendre les qüestions fonamentals de com fer ús de les fonts orals.

Has de fer una lectura comprensiva d'aquests documents i, si tens problemes de comprensió, la professora o el professor t'explicaran els aspectes que no entenguis.

4.4.- Preparació de les entrevistes

Amb la lectura d'aquests tres documents ja pots tenir una idea general i suficient per poder fer l'entrevista. La millor manera de aprendre a fer entrevistes és amb la pràctica. Així doncs, hem de perdre la por a allò que ens és desconegut i hem d'animar-nos i iniciar amb optimisme aquesta aventura investigadora.

Cal, en primer lloc, seleccionar els informants, aquelles persones que tenen el perfil adequat per donar-nos la informació que nosaltres volem. Com que aquesta és la primera vegada que fem aquesta experiència us hem facilitat un llistat d'informants als quals podeu adreçar-vos per demanar-los una entrevista. Heu de formar un grup amb possibilitats de trobar-vos fora de l'horari escolar i escollir la persona a la que voleu entrevistar.

Una vegada que tingueu escollits els informants als quals voleu entrevistar cal posar-se en contacte amb ell i demanar-los l'entrevista. Aquest és un moment molt important perquè és fonamental que la nostra relació amb l'informant sigui molt cordial i fluida. Cal també, explicar-li molt bé quins són els objectius de la nostra investigació per tal que ell es trobi a gust i comenci a recordar tot el que va viure en el moment històric sobre allò que vosaltres voleu obtenir informació.

Després que l'informant hagi accedit a l'entrevista cal preparar-la. La improvisació ens pot jugar una mala passada i perdre l'oportunitat d'obtenir la informació que desitjaven.

Què hem de tenir previst? Dues coses fonamentals:

- * Saber ben bé què és el que volem saber -qüestionari/guia-
- * Comprovar que els instruments per fer la gravació -gravadora, micro i cintes- funcionin correctament.

L'ÚS DE LES FONTS ORALS PER L'ESTUDI DEL FRANQUISME

Per tal de saber ben bé que és el que volem saber cal fer un qüestionari-guia que ens ajudi al desenvolupament de l'entrevista. Si s'utilitza el tipus d'entrevista històries de vida cal, en un primer moment, deixar que l'informant parli obertament sobre la seva experiència vital i després fer-li preguntes concretes per tal de precisar millor els seu testimoni. Consulta els exemples de qüestionaris-guia que t'ajudaran a fer el teu. Pots introduir preguntes que creguis interessants o pots reduir-los i fer-los més senzills.

No oblidis que és molt important establir el perfil biogràfic de l'informant i tenir molt clares les preguntes que cal fer-li. També és convenient lliurar-lo a l'informant junt amb una carta de presentació i de sol·licitud de l'entrevista.

El segon aspecte que cal tenir previst és el dels instruments de gravació. Cal doncs,

- * Revisar molt bé la gravadora. Fer una petita prova a casa abans de l'entrevista per tal de comprovar que tot funciona perfectament. No és la primera vegada que es perd una entrevista perquè falla qualsevol detall d'aquests.

- *Portar piles de recanvi per si de cas les que té la gravadora s'esgoten al llarg de l'entrevista.

¡Recopilem!

Fins ara sabem:

- * Que hi ha diferents interpretacions sobre l'essència del règim franquista
- * Que estudiarem aquest període de la història de Catalunya i d'Espanya fent ús de les fonts orals
- * Els conceptes bàsics del que és la història oral, les fonts orals, l'entrevista i les històries de vida
- * Quines són les qüestions bàsiques que s'han de fer abans de realitzar l'entrevista: saber què volem preguntar -qüestionaris/guia- i comprovar que els instruments de gravació funcionin correctament.

A partir d'ara i abans de realitzar l'entrevista, cal conèixer els aspectes fonamentals d'aquesta època a partir del llibre de text i, a la vegada, elaborar els qüestionaris definitius a partir dels coneixements vostres i dels qüestionaris orientatius que us hem proposat.

4.5.- Investigació d'un aspecte fonamental de la dictadura franquista: la seva llarga durada.

Sigui quina sigui la interpretació que es pugui fer d'aquest règim, el que si és cert es que aquest règim es va perpetuar al llarg de 40 anys malgrat els canvis socials i econòmics que es van produir en aquest període. Cal, doncs, investigar les causes que ens puguin explicar les raons per les quals aquest règim va durar tant de temps.

L'ÚS DE LES FONTS ORALS PER L'ESTUDI DEL FRANQUISME

Per tal de tenir una idea general sobre aquesta qüestió pots consultar el teu llibre de text i fer un esquema/resum amb els principals suports econòmics, socials, institucionals i internacionals que va tenir la dictadura franquista.

4.6.-Principals fases del període franquista.

No tota l'època franquista va tenir les mateixes característiques. La política del règim va evolucionar en funció de la situació internacional i interna. Els autors del teu llibre de text han establert quatre fases:

- * 1939-1951: Des del final de la guerra civil i inici de la segona guerra mundial fins al final de l'aïllament internacional del règim.
- * 1951-1963: Des de la incorporació de l'Espanya franquista als organismes internacionals i el reconeixement de les potències occidentals - fonamentalment dels EEUU- fins a l'inici del desenvolupament econòmic.
- * 1963-1973: És la dècada dels grans canvis econòmics - miracle econòmic -, dels canvis socials i de la participació activa de les generacions que no van viure la guerra civil espanyola.
- * 1973-1975: Són els anys de la crisi definitiva del règim i de la mort del dictador. Amb la desaparició física del general Franco i amb la forta oposició política no es va poder perpetuar la dictadura.

4.7.- Al llarg de tot aquest període, quins són els principals canvis que es van produir?

Fins aquí ja sabem que el règim de Franco és de caràcter feixista i que va evolucionar fins desaparèixer. Ara cal conèixer en detall quins són els principals canvis que es van produir en els aspectes socials, econòmics, polítics i culturals.

Tot aquest treball també ens ha de servir per precisar encara més les preguntes que volem formular als nostres informants.

Aquesta activitat, com podràs sospitar, és molt laboriosa i requereix un grau màxim d'atenció i d'esforç. Has de seguir les instruccions que us proposem i així et serà més fàcil la realització dels treballs que has de fer.

Per fer aquesta tasca tant llarga i una mica complicada, cal consultar els apartats on s'expliquen els fets més importants de cadascuna de les fases del règim franquista.

Com farem aquesta consulta?

Llegiu amb molta atenció les instruccions que us proposem a continuació i segur que fareu el treball correctament.

a) Agrupeu-vos de la mateixa manera que us heu agrupat per fer les entrevistes.

L'ÚS DE LES FONTS ORALS PER L'ESTUDI DEL FRANQUISME

b) Extraieu la informació que trobeu en el llibre de text. Si voleu, podeu ampliar aquesta informació consultant a la biblioteca altres fonts d'informació.

c) Feu un esquema amb la informació extreta i compara-ho amb els aspectes fonamentals que cal saber sobre la dictadura franquista que trobareu al punt núm. 2 d'aquesta guia. Així podràs comprovar les errades o insuficiències. Aquest darrer exercici es diu autoavaluació. Tu mateix/a et podràs avaluar. El més important és que t'hagis adonat del resultat del teu treball i que el teu esquema final estigui ben fet.

d) Amb tota aquesta informació, explica els canvis més importants que es van produir al llarg de la dictadura franquista.

¡Recopilem!

Repassa tots els treballs que has fet fins ara i comprova que no te'n falti cap. Recorda que al final d'aquesta unitat has de presentar un dossier i ara és un bon moment de fer una balanç provisional de tota la tasca feta.

Si tot ha anat bé cal que sàpigues les característiques fonamentals del règim franquista i els principals canvis que es van produir al llarg de 40 anys de dictadura.

D'altra banda cal que tinguis fet el qüestionari de l'entrevista i tinguis fixada la data i el lloc on has de fer-la.

Si no has fet tot això cal que ho facis abans de continuar...

4.8.- Realització de l'entrevista

Ja ha arribat el moment de posar en pràctica tot el que hem après fins ara. Ja tenim un coneixement general sobre l'època franquista i sabem també el que volem preguntar al nostre entrevistat i estem segurs que la gravadora funciona correctament. Ara cal que la realització de l'entrevista es faci amb les condicions adequades per tal que aquesta sigui útil i profitosa per a la nostra investigació.

En el moment de la realització de l'entrevista cal que el lloc on es faci sigui còmode, tranquil, silenciós i no es produeixi cap tipus d'interrupció. Aquest és un aspecte que heu d'aclarir abans de fer l'entrevista. Heu de posar-vos d'acord sobre el lloc on s'ha de celebrar. Tingueu present que un bon criteri podria ser el mateix domicili de l'entrevistat que és el lloc on ell es pot trobar més còmode i segur.

Al poc temps de començada l'entrevista, és convenient comprovar si la gravació és correcta. Cal doncs, interrompre l'entrevista i escoltar la gravació feta fins aquest moment.

Al llarg de la gravació heu d'escoltar atentament tot el que diu el vostre entrevistat i anar comprovant la coherència de la seva informació. En el moment que ho cregueu convenient, podeu demanar-li aclariments, precisions, ampliacions de la informació, etc.

L'ÚS DE LES FONTS ORALS PER L'ESTUDI DEL FRANQUISME

Heu de deixar que faci l'entrevista amb el màxim de llibertat i no sigui constantment interromput per les vostres preguntes. És millor escoltar tot el que diu i després preguntar sobre els aspectes que creiem que no s'han parlat suficientment.

Abans de finalitzar l'entrevista cal revisar el qüestionari i comprovar que hem formulat totes les preguntes que volíem i que, en principi, no ens cal obtenir més informació.

I, per últim, cal que l'informant us signi un acta de lliurament -us adjuntem un exemple- que us autoritzi a la transcripció i ús d'aquesta font oral per al vostre estudi sobre el franquisme.

4.9.- Transcripció de l'entrevista

La transcripció de l'entrevista s'ha de fer el més aviat possible i preferentment pel mateix entrevistador/a. D'aquesta manera no es perd la riquesa de l'entrevista.

Com fer-la? Per tal de reproduir amb la màxima fidelitat el contingut oral de l'entrevista al llenguatge escrit de la transcripció cal tenir presents les regles següents:

- 1.- Els passatges poc audibles de l'entrevista s'han de posar entre
- 2.- Els dubtes, silencis i ruptures sintàctiques s'han d'indicar amb ...
- 3.- Les persones citades -si es precis mantenir l'anonimat- cal citar-les només amb les inicials.
- 4.- La lletra *itàlica* s'ha d'utilitzar per fer anotacions com per exemple -*somriu, plora, s'emociona*-
- 5.- Les paraules expressades amb forta entonació s'han de posar en **negreta**.

4.10.-Anàlisi de la informació rebuda.

En aquesta fase de l'estudi ja teniu la informació de la persona entrevistada i ara cal estudiar-la i analitzar-la amb l'objectiu de comprendre el que realment ens ha explicat l'informant i saber explicar-lo a la resta de companys.

Per tal de fer el millor possible aquesta activitat cal que tingueu present algunes qüestions que us puguin ajudar a entendre la informació que esteu analitzant.

Cal, doncs, diferenciar clarament el que és una descripció dels fets del que és un judici de valor. En una descripció dels fets trobem només una explicació del que va passar. Si és un judici de valor, vol dir que l'entrevistat dóna la seva opinió sobre els fets, sobre la seva importància en el moment que van succeir o sobre la seva repercussió al llarg del temps.

Cal igualment, contextualitzar la informació de l'informant. És a dir, analitzar la informació de la persona entrevistada tenint present tant el moment històric del que parla com el moment actual. D'aquesta manera podem entendre millor les coses que ens explica.

L'ÚS DE LES FONTS ORALS PER L'ESTUDI DEL FRANQUISME

4.11.- Establiment de les conclusions

En aquests moments ja disposeu de la informació suficient sobre el tema d'estudi que heu escollit. D'una banda, la provinent de les fonts escrites i, d'altra, de les fonts orals.

Ara cal contrastar aquests dos tipus d'informació i establir les conclusions. Heu de ser capaços de fer una síntesi entenedora, a través de la qual poder entendre i explicar les qüestions fonamentals de la història de vida de la persona entrevistada.

A les conclusions han de quedar molt clares quatre qüestions:

- * Els fets més rellevants de la dictadura franquista.
- * Els canvis més importants que es van produir durant aquest període.
- * Les aportacions de les fonts orals a partir dels testimonis de les persones entrevistades.
- * La vostra interpretació correctament argumentada

4.12.- Exposició oral de les conclusions i debat

Quan es fa una investigació històrica cal saber els fets, el que realment va passar, però també és molt important conèixer la interpretació que se'n fa. Recorda que una de les activitats que vas fer al començament tractava sobre les diferents interpretacions que els historiadors i historiadores feien del franquisme.

L'objectiu d'aquesta exposició oral es conèixer les conclusions de la investigació de cada grup i debatre la interpretació que cadascun fa d'aquesta època.

Per ser àgils i clars en l'exposició cal preparar un breu esquema que no passi dels 4/5 minuts d'exposició. Així, doncs, en una hora de classe, podem utilitzar la primera mitja hora per les exposicions i la segona mitja hora per debatre.

4.13.- Lliurament d'un dossier amb la informació escrita de totes les activitats.

Al finalitzar aquest estudi cal ordenar tots els treballs que has fet i presentar-los correctament en un dossier elaborat d'acord amb les normes establertes per l'Institut.

L'elaboració d'aquest dossier és una condició imprescindible per obtenir la suficiència en aquesta unitat.

5.- Criteris d'avaluació

A l'avaluació tindrem en compte els criteris següents:

- * Realització correcta dels exercicis
- * Participació a classe i cooperació en els treballs d'equip
- * Elaboració i presentació correcta del dossier